приблизності в мові та зробили спробу вдосконалити класифікацію апроксиматорів в англомовному художньому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Морєва Г. Г. Категорія приблизності як мовна універсалія: досягнення і перспективи дослідження / Г. Г. Морєва // Вісник СумДУ. Сер. Філологія. — 2005. — № 6 (78). — С. 67—71.
2. Приходько Г. І. Категоріальний статус приблизності / Г. І. Приходько // Записки з романо-германської філології. — 2005. — Вип. 16. — С. 174—183.
3. New Webster's Dictionary of the English Language. College Ed. — Delphi : Surjeet publ., 1988. — 1824 p.: ill.
4. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. (Стилистика декодирования.) : учеб. пособ. [для студ. фак. и ин-тов иностр. яз.] / И. В. Арнольд. — Л. : Просвещение, 1973. — 303 с.

УДК 811.161.2 (091)

З ІСТОРІЇ КАТЕГОРІЇ ІСТОТ У ФОРМАХ МНОЖИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ПАМ'ЯТОК XI – XVII СТ.)

Козіна Ю. В., асистент

Кримський гуманітарний університет (м. Ялта)

У статті проаналізовано граматичні форми акузатива іменників на позначення осіб у множині на матеріалі українських пам'яток XI – XVII ст. та визначено комплекс факторів, що сприяли заміні старої форми знахідного відмінка новою.

Ключові слова: категорія істоти/неістоти, стара/нова форма знахідного відмінка, давні основи іменників, семантика слова.

Козина Ю. В. ИЗ ИСТОРИИ КАТЕГОРИИ ОДУШЕВЛЕННОСТИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В ФОРМАХ МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА (НА МАТЕРИАЛЕ ПАМЯТНИКОВ ПИСЬМЕННОСТИ XI – XVII СТ.) / Крымский гуманитарный университет (г. Ялта), Украина.

В статье проанализированы грамматические формы аккузатива существительных во множественном числе, обозначающих людей, на материале украинских памятников письменности XI – XVII в. Установлен комплекс факторов, способствующих замене старой формы винительного падежа новой.

Ключевые слова: категория одушевленности/неодушевленности, старая/новая форма винительного падежа, давние основы существительных, семантика слова.

Kozina Y.V. FROM THE HISTORY OF THE CATEGORY OF ANIMATION IN PLURAL (ON A MATERIAL OF RECORDS (XI – XVII CENTURY)) / The Crimean University of Arts (Yalta), Ukraine.

The grammatical forms of accusative nouns in plural, designated people, are analysed in the article on a material of the ukrainian records (XI – XVII century). The complex of the factors promoting replacement of the old form of an accusative by the new one is also established.

Key words: a category of animation/inanimation, the old/new form of an accusative, old bases of nouns, semantics of a word.

Сучасна лінгвістика характеризується тенденцією до розгляду лінгвістичних категорій не тільки в аспекті їхнього граматичного вираження, але й у плані вивчення їхніх структурно-семантичних особливостей. Це дає змогу по-новому поглянути на формування категорії істоти/неістоти в українській мові. Як історико-семантична проблема історія цієї категорії на сьогодні в українській лінгвістиці досліджена лише фрагментарно. Зокрема, О. О. Потебня проаналізував взаємозв'язок категорій відмінка у слов'янських мовах із категорією живе/неживе. Окремі питання історії формування категорії істоти вивчали О. К. Безпояско, О. В. Бондарко, Н. Г. Озерова, А. А. Зализняк, І. Г. Милославський, І. І. Ревзін, В. В. Виноградов, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. О. Горпинич, А. П. Загнітко, І. Г. Матвіяс та інші мовознавці. У межах висвітлення цієї проблематики дослідники акцентували увагу на граматичних чинниках розрізнення осіб та предметів, на функціонуванні цієї категорії в сучасних східнослов'янських мовах з урахуванням лексико-синтаксичних факторів (В. І. Борковський, П. С. Кузнєцов, А. П. Загнітко, Н. І. Букатевич, А. Г. Нарушевич). С. П. Самійленко та М. А. Жовтобрюх займались питанням про причини появи категорії істот в множині. Однак, фактори, які впливали на проникнення категорії істоти/неістоти в іменники у формі множини, досі залишаються малодослідженими. Для встановлення

причин коливання граматичних ознак істоти/неістоти потрібне послідовне вивчення факторів, що впливали на частоту вживання нової форми знахідного відмінка множини у певні періоди розвитку української мови.

Мета роботи – установити комплекс факторів, що впливали на оформлення категорії істоти/неістоти у формі множини іменників, осіб, на основі свідчень писемних джерел різних стилів і жанрів XI – XVII ст.

Граматичне оформлення категорії істот і предметів у множині відбувається значно пізніше ніж в однині. Цей процес „розпочинався, як і в однині, з категорії осіб [1, с. 72]". У пам'ятках давньоруськоукраїнського періоду, за нашими спостереженнями, майже всюди вживається давня форма акузатива, наприклад: *ꙗко призрѧ призри на* ***люди*** *своа* (1050 ІлСл 78); *съвокѫпивъ въ едино* ***аггл҃ы*** *и* ***чл҃кы*** (81); *рабичишти на* ***сыны*** *свободныа* (81); *бо законъ и* ***пророкы****. распѧша и. ты ж ни закона ни проркъ почитавъ…*(94); *къ семѫ же виждь и блг҃овѣрнꙋю снохѫ твою еринꙋ. виждь* ***вьноукы*** *твоа и* ***правноукы****. како живѫть* (98); *и съ страхъмь въз<и>раи н<а>нѧ Т(аже)* ***дитꙗконы*** *и* ***<подь>тꙗкы*** *и* ***анагности*** (1076 СДЯ 85); *се бо творець ваш от священик страсть приемлеть, единъ праведьниъ за* ***грѣшиникы*** *и* ***безаконьникы*** *убиен бысть* (XII/XIII – XVI КТур 312); *И ты въ крьви завѣта своего испустил еси* ***ужникы*** *своя от рова, не имуща воды* (316); *Възмите, врата,* ***князи*** *ваши, да вънидеть цесар славы* (320); *в той пещерѣ Христос научи* ***ученики*** *своя пѣти «Отче нашъ»* (XII/XV-XVI ХД 30); *Дерзай и побажай* ***супостаты*** *твоя* (56); *и остуда отпусти* ***народы*** *и* ***ученики*** *своя, идоша на ону страну моря в кораблих* (92); *и тако могохом проити сквозѣ* ***люди*** *ольне до гроба* (110); *и мнози видахоу вѣрнии* ***анг҃лы*** *помагающа* ***ꙗ***рославу (1271 СДЯ 87); *и* ***ѡ****(т) законныхъ су(т) браковъ. не можеть бо ник(т)о по****ꙗ****ти сво****ꙗ*** *бабы ни свое****ꙗ*** ***внуки*** (1284 СДЯ 102) *А по костяхъ и по* ***мертвеци*** *не платить верви* (XII-XIII/др.пол. XIV ПР 90); *тако и нынѣ въ освещеніе своея церкве събравши тѣхъ* ***намѣстникы*** *и наши* ***служебники*** (XIII/XV КП 15); *видети на земли* ***человъкы*** (42); *молится за* ***люди*** *вѣрныа и за своя* ***ученикы*** (448); *Заутра же князь поимъ съ собою* ***лѣчьци*** (452); *и отженеть* ***врагы*** *лукавыя и* ***хульникы*** *нашей вѣрѣ* (466). Показовими є приклади, у яких наявна стара форма множини та нова форма однини знахідного відмінка, причому давня форма трапляється не лише в пам'ятках церковно-релігійного спрямування, де наявний вплив старослов'янської мови: *къ семѫ же и гꙋгънахомъ.* ***ꙗ****зыкы нашими. молѧше* ***идолы****. а не* ***бг҃а*** *своего и* ***творца*** (1050 ІлСл 89); *И на том же камени пророкъ Давидъ видѣ* ***аггела****, стояща съ оружием нагим и сѣкуща* ***люди*** *израилевы* (XII/XV-XVI ХД 42); *за* ***нас*** *бога просити и за нашѣ* ***предкы*** (1302 П 19).

У пам'ятках XI – XIII ст. категорія істоти в множині виражалась лише в особових займенниках *ny, *vy, що мали форму родового – знахідного множини *nasъ, *vasъ [1, 2, 3, 4], наприклад: *и не въвєди* ***насъ*** *въ напасть* (1092 ЄвАрх 30 зв.); *а мы ваше землі не за****ꙗ****хомъ. ни городъ вашихъ. ни селъ вашихъ. ни на* ***васъ*** *придохомъ* (1224 СДЯ 375). Найбільш ранній випадок знахідного – родового множини для вказівного займенника був зазначений М. М. Дурново в Смоленській грамоті 1229 р.: *мьтати жеребѣи, кого напьрьдъ вѣсти ... аже будуть людиє из ыноє земль* ***тьхъ*** *посль вѣсти* [5, с. 269]. Однак цей факт пояснювали тим, що родовий відмінок *тьхъ* міг утворитися за аналогією до попереднього словосполучення *кого вести,* а „займенник *къто* завжди мав форму у родовому та знахідному відмінку *кого* [2, с. 209]". Всупереч цій дімці, за нашими даними, в пам'ятках давньоруськоукраїнського періоду трапляються конструкції, що фіксують. нову форму знахідного відмінка в іменниках чоловічого роду множини: *посѣти* ***людїи*** *своих. не* ***ѡ****тлѫчивъсѧ* ***ѡ****ца* (1050 ІлСл 87); *блаженный же повелъ* ***братіи*** *на трапезницю* (XIII/XV КП 46). Ці факти досить рідкісні, та все ж таки вони засвідчують тенденції до оформлення нової форми знахідного відмінка в множині вже в XI – XIII ст. Спочатку потреби в заміні давнього знахідного відмінка не було, тому що іменники з колишніми основами на -ŏ-, -jŏ-, -ŭ-, -ĭ- у називному й знахідному відмінках мали різні закінчення -и (*кони*), -овє (*сыновє*), -ьє (*гостьє*) для називного відмінка, -ы (*рабы*), -ѣ (*кънѧзѣ*) – для знахідного. Коли ці іменники почали „фонетично збігатися у своїх формах, виникає потреба структурного розмежування підмета (наз. відм.) і прямого додатка (знах. відм.) [1, с. 72-73]". Цей процес „у множині охопив спочатку лише слова чоловічого роду на позначення осіб [6, с. 169]", певне, тому, що іменники жіночого роду, маючи тотожні форми в називному і знахідному відмінках множини, „в знах. відм. однини спеціальних засобів для вираження категорії осіб не мали [1, с. 73]", на відміну від чоловічого роду.

Розвиток категорії істоти в іменниках множини з різними давніми основами в українській та російській мові відбувався поступово, не в один і той самий час. Дослідники вважали, що цей процес розпочався з іменників з основою на -ŏ-, -jŏ- [2, 4, 7]. Це підтверджують приклади: *похвалити …* ***князій*** *и христолюбивых* ***боляръ*** *и честныхъ* ***мних*** *и всех* ***христианъ*** *православныхъ* (XIII/XV КП 8); *ино знати коро(л) на(с)* ***поручнико(в)*** (1388 П 97). У російській мові з XVI століття заміна старої форми новою, за свідченнями Н. І. Букатевича, „відбувається в множині для іменників з основою на -ā-, -jā- [8, с. 149]", в українській мові, за нашими даними – значно раніше: *а и* ***слугъ*** *нє брали* ***кѡ****смы нє дадуть зємл҃нє и* ***слугъ*** *братии* (1386-1418 П 35); *не принуженъ. али з доброі из мудроі рады своихъ* ***слугъ*** *и пановъ нашихъ…слюбили есми* (1393 П 120); *пошлеть своих* ***слѡгъ****, пановъ до нашей земли* (1395 П 126); *послали….до алєксандра* ***воєвод*** (1411 П 77); *инъшихъ ми* ***слугъ*** *побили* (1570 СелРухи 37); *збытє бояръ и*

слугъ *своих* (там само); *мєнє самого и* ***слуг*** *моих розбывали* (42). У XVI ст. нова форма акузатива для іменників з давньою основою на -ā-, -jā- стає звичною.

Однак стара форма знахідного відмінка для іменників з різними давніми основами часто виступає в літописах, списки яких належать до XIV-XVI ст.: *нѵстите мѧ по немь аче самъ оутечеть мене. а жену и* ***дети*** *ѡ(т) него* ***ѡ(т)ѡимоу имѣние*** *его въсхыщю* (1146/1425 СДЯ 100); *Всеволодъ нача сѧ молити* ***болѣры*** *его* (к. XII/1425 ЛК 291); *Иванко въсласта* ***отроκы*** *своѧ в городъ* (293); *Тоѣ же зимы совокоупи* ***вои*** (297); *Сто̃славъ и взѧ* ***люди*** (339); *Мьстислави скоупи* ***вои*** *многы* (356).

Досить часто в літописах форма знахідний – називний трапляється в стереотипній конструкції типу *посла послы*: *послали бо бѫхуть* ***послы*** *къ Всеволоду* (к. XII/1425 ЛК 291); *Посла Мьстиславъ* ***сн̃ы*** *своѧ* (294); а *Мьстиславъ* ***моужи*** *свои посла загна* ***Половци*** (303); *и посла* ***слы*** *своѧ Чернигову* (345); *Бж̃иимъ повелениемь прислаша* ***кнѧзи*** *Литовскии. к великои кнѧгини Романовѣ* (к. XIII/1425 ЛГВ 735); *Данилъ и Василко посласта* ***люди*** *свои* (756); *и посла с нимъ вое нарочисты* ***болѣры*** *и инии Лѧховѣ* (800); *Левъ же и Володимѣръ. сама не идоста. но посласта* ***воеводы*** (889). Напевне, причина збереження такої форми криється в семантиці об'єктів: у цих конструкціях наявний суб'єкт, який має владу, та об'єкт, що беззаперечно виконує накази, тобто об'єкт опиняється в тому чи іншому місці як виконавець волі володаря.

В. В. Мадоян зазначає, що в російській північно-західній мові XI – XIII ст. у більшості випадків з формою знахідного-називного об'єктів останні позначають не конкретних людей, а народи та жителів міст [7, с. 111]. В українській мові також наявні приклади з літописів, де назви народів мають стару форму аккузатива, що, напевне, пов'язане з узагальненням значень іменників: *Георгии Володимеричъ ходи на* ***Болгары*** (к. XII/1425 ЛК 286); *Прогна Володимеръ* ***Береньдичи*** *из Руси* (286); *повелъ гнати* ***люди*** *и* ***Торкы*** *в Багучь* (289); *повелъ еси* ***Половци*** *и не въспѣша ничто же* (291); и *послесть с нимъ* ***Лѧхы*** (к. XIII/1425 ЛГВ 800); *видѣвъ же Данилъ.* ***Лѧхы*** *крѣпко идоущимъ на Василька* (804). У літописах зафіксовано, мабуть, книжно-літературну норму того часу, за якою визначальним у виборі форми є семантичний фактор: коли слово (об'єкт) має сукупне, невизначене значення, воно виступає у формі знахідного-називного.

В українській діловій мові XIV – XV століть використання нової фори знахідного відмінка не є звичайним, а, навіть, навпаки, є рідкісним явищем: *не искати мн иныхъ* ***господарєвъ*** *мимо нашеѓ милого господарѧ* (1400 Роз 62); *тако ... мы* ***ѡпытали*** ***старцєвъ*** (1419 90); *нє имаи никаких иныхъ* ***оурѧдниковъ*** (1435 133); *моча вши(х)* ***землѧнъ*** *ѥго повелѣниѥмъ* (1388 П 82). Іменники множини на позначення осіб в діловій мові характеризуються найчастіше формою давнього знахідного відмінка:*а поидєть ли цар на* ***лѧхи*** (1364 Роз 6); *ѧ пан староста згадалъ* ***зємлѧны*** *і* ***ѡправили*** *єсмы кунда оу тои граници* (1401 66); *имаєть подпѣрєти* ***свѣдки*** (1421 95); *слюбуючи реречного стефана воєводу и єго* ***дѣти намѣстки*** *и поданыи* (1433 121); *Нынѣ послалъ єсмь к вамъ* ***слуги*** *наши. Асана и Тулу* (1393 П 113); *наши непріѧтели* ***вор(о)зи*** *далъ намъ всихъ оу наши руки* (там само).

Консервативними щодо використання нової форми аккузатива виявились іменники *люди*, *дѣти,* що могли мати паралельні форми знахідного відмінка аж до XVII ст. в текстах як книжного так і ділового характеру. Вони виступали в таких синтаксичних функціях:

а) у ролі прямого додатка: *кнѧзю Дмитрю* ***люди*** *своѣ послати* (1366 Роз 14); *тыѣ* ***люди*** *далъ* ***ѥ***смъ имъ *со всѣмъ правомъ* (1375 20); ***ѡ***ставили єсмо попа м(ихаил)а и єго ***дѣти*** *и єго* ***ц***атки при церкви (1415 87); и ***ѡ***ставили ***ѥ***смо ***ѥ***го и ***дети*** *и* ***ѥ***го намѣстки (1394 П 123); *записалъ есмь ... человѣка на имя Крѣчю и* ***дѣти*** *его* (XIV 149); *сє ли будєть нє доспѣшєнъ кнѧзю Дмитрик* ***люди*** *своѣ послати* (1366 ССУМ 568); *а кого коли исъпрѧчють люди к собѣ оу томъ мѣстѣ оу млина тыѣ* ***люди*** *далъ єсмъ имъ со всѣмъ правомъ* (1375 567); *а данило ис воитом и вывєли своѣ* ***люди*** *и старци* (1411 568); *да не имаєть ты* ***люди*** *монастирских* (1459 567); *А масть онъ тыми своими послы посълати* ***люди*** *слугъ поръсунами только сорокъ; а большы не было* (1498 567); *цєлованьѧ вамъ выступилъ и* ***люди*** *свои моцно вослалъ оу вашу зємлю и шкоды вамъ велики подѣлалъ* (1499 568); *Єго Самого жону* ***дети*** *и напотомї будучіє* ***Исчадки*** *Єго при томъ всюмъ зоставую* (1459 Тимч 706); *Принял насъ, яко отець ласкавый* ***детки*** *своє* (1596 706); *З болестыю будемъ родити* ***дѣти*** *и под моц'ю будемъ мужевою* (XVII 857);

б) у ролі непрямого додатка: *хр(с)тъ есмь целовалъ за всю свою братью и за всю свою землю и за вси свои* ***люди*** (1386 П 70); *повелѣниѥмъ* ***ѥ***го ислюбу***ѥ***мы за него и за* ***ѥ***го ***дѣти*** (1388 82); *А по семъ ненадобе вступоватись ни детемъ моимъ, ни внучатомъ, ни всему роду моему до века, ни въ* ***люды*** *церковъныя, ни во вси суды ихъ, - то все далъ есми церкви Божой* (1322 ССУМ 568); *увязалъ ся въ* ***люди*** *мои отчинныи тыми разы безъ кождого права ... а передъ тымъ николи тыхъ людей в держании не былъ* (1498 567); *Тежъ паномъ владычнымъ десятникомъ не надобѣ въ ты* ***люди*** *уступатися в монастырскіе* (1500 568); *он кликнул* ***на люди*** (1570 СелРухи 40).

У діловій документації стара форма знахідного відмінка для іменників множини найчастіше трапляється в стереотипній для цього стилю конструкції на кшталт *и жену (жены) и дѣти,* яка об'єднує в собі значення членів родини, що підкоряються голові сім'ї, наприклад: *и ѡ(т) законныхъ су(т) браковъ не можеть бо никто поꙗти* ***своюѧ бабы ни своеѧ внуки*** (1284 СДЯ 102); *пѵ́стіте мѧ по немь аче самъ оутечеть мене* ***а женоу и дѣти*** *ѡ(т) него ѡ(т)ѡимоу имѣние его въсхыщю* (к. XII/1425 100); *а мы имєнємї и моꙋа вши зємлѧнъ* ***ѥго*** *повєлѣнїѥмъ* ***ѥго*** *ислюбуѥмы за нєго и за* ***ѥго дѣти*** (1388 Роз 39); ***ѡставили ѥсмо ѥго и дєти и ѥго намѣстки и єго ꙗтки*** (1394 54); ***ѡставили ѥсмо*** *попа м(ихаил)а и єго* ***дѣти и єго ꙗтки*** *при церкви свтого рожс̃тва* (1415 87); *а гды не мѣлъ чимъ ѡ(т)дати, росказалъ царь егѡ самого* ***и жену и дѣти*** *єго продати и ѡ(т)дати долгї свой* (1659 Гал 71). Використання такої форми аккузатива пояснюється, на нашу думку, специфікою семантики лексем: вони часто мають загальне, збірне значення, або позначають пасивні об'єкти, що підкорюються голові сім'ї або соціуму.

Однак в пам'ятках більш пізнього періоду (XV – XVII ст.) іменники множини (незважаючи на конструкції та стиль пам'ятки) все частіше набувають нової форми знахідного відмінка: *а ни* ***людий*** *нє выслалъ тогды* (1401 Роз 66); *а ни єго ближьши оу тои дѣдининѣ тристѧньцьх пана колы и єго* ***дѣтии*** *и єго ближьшихъ* (1408 74); *а* ***людей*** *по мѣстам, и по селам, и по дорогам без числа посекли и в полон побрали* (1491-1514 ЛКК 85); *а* ***людей*** *незчисленно пленивши* (86); *погорє(л)ские дали на то пѧ(т)дєсѧ(т) свѣтковъ зємѧ(н) дороги(ц)ки(х) и* ***людє(и)*** *нашы(х) дороги(ц)кого повѣта* (1495 ССУМ 568); *абы єсмо тых* ***людей*** *збѣгов єго млсти пна подканслєрого выняти* (1569 СелРухи 33); *тых* ***людей*** *моих в припоруцї принял* (1577 57); *а є(ст)ли* ***дєтє(и)*** *нє мєли* (1577 ГрВол 19).

Іменники на позначення осіб жіночої статі у формі множини трапляються значно ріже ніж іменники чоловічого роду. Оформлення нової форми для іменників жіночого роду множини внаслідок тенденції до об'єднання усіх відмін у множині відбувається пізніше ніж у чоловічому роді. За нашими даними, у пам'ятках книжно-літературного, релігійного та ділового стилю до XVI ст. зберігається стара форма аккузатива: *мы сде стоимы. а ѡнамо* ***жены*** *наша возмоуть* (к. XII/1425 ЛК 316); *а ты ожившяеши вся человѣкы милостию своею, сироты и* ***вдовици*** (XII ДЗ 390); *и слободно просити му бы̃ за короля и за* ***королєвы*** *и намѣстъкы* (1349 Роз 4). З XVII ст. нова форма стає звичною для знахідного відмінка: *не избавѧть нѣ сыновъ, нѣ* ***дщерей*** *своихъ, но тыи сами спасут(ъ)сѧ* (1659 Гал 62).

Розглянутий матеріал дозволяє говорити про те, що з XVII ст. для назв осіб у формі множини сформувалась категорія істоти-неістоти: *Осли не самих* ***папіжников*** *или дружину, или исщадіє их, сиріч* ***ариянов, євангеликов*** *и* ***лютеранов*** *навертати, принадній всіми силами старатися одисковати тих всіх* ***россов****, котории церкве всходнои и нас отступили* (1624 БрШк 333); *А гетман Сомко,* ***козаков*** *значних с полковниками скупивши, притягл под Ніжин* (1633 ЛСам 89); *єдна коса разить* ***волкѡвъ*** *драгѣжных –* ***туркѡвъ, татарѡвъ*** *и* ***непріѧтелей*** *иншыхъ* (1659 Гал 54); *Всує слез мати твоя да не истачает, запрѣти, ски҃ѳ,* ***християн*** *да не погубляет* (XVII ІВ 145); *Часто прожнює нива, и* ***невѣст*** *названо нивами, леч требуют, би завше орано* (XVII 150); *умноження ради плодов земніх, жертві приношаху, а временем и* ***людей*** *въ водѣ топяху* (1680 УЛXVII 174).

Отже, розвиткові категорії істоти/неістоти в множині сприяло кілька факторів. По-перше, на час заміни старої форми акузатива новою впливав граматичний рід об'єктів: за аналогією до однини іменники чоловічого роду мали нову форму аккузатива раніше за іменників жіночого роду (*старцєвъ, оурѧдниковъ,* земл*ѧнъ, христианъ*). По-друге, вагому роль у виборі форми знахідного відмінка відігравало конкретне значення лексем (*слугъ, воєвод, мних*): іменники на позначення народів та жителів міст мали давню форму знахідного відмінка (*Болгары, Береньдичи, Торкы, Половци*). По-третє, визначальним фактором у використанні нової форми була належність людини до певного соціального стану: найчастіше нова форма знахідного – родового траплялась в іменниках на позначення високопоставлених осіб (*господарєвъ, князій, боляръ*). Таким чином, категорія істоти/неістоти розвивалась під впливом семантики слова: неважливий для мовця об'єкт мав стару форму аккузатива, а конкретний, визначений, впливовий об'єкт – форму знахідного-родового.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самійленко С. П. З історії граматичної категорії істот – неістот / С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко, Т. Б. Лукінова, В. В. Німчук, В. М. Русанівський, С. П. Самійленко // Історія української мови: морфологія – К.: Наук. думка, 1978. – С. 67 – 74.
2. Борковський В. И. Историческая грамматика русского языка / В. И. Борковський, П. С. Кузнецов – М.: АН СССР, 1963. – 512 с.
3. Буслаєв Ф. И. Историческая грамматика русского язика / Ф. И. Буслаев – М.: Учпедгиз, 1959. – 626 с.
4. Історична граматика української мови: підруч. [для студ. філол. фак. ун-тів. і пед. ін-тів] / М. А. Жовтобрюх, О. Т. Волох, С. П. Самійленко, І. І. Слинько – К.: Вища школа, 1980. – 314 с.

5. Дурново Н. Н. Очерк истории русского языка / Н. Н. Дурново – М. – Л.: Госиздат, 1924. – 376 с.

6. Хабургаев Г. А. Очерки исторической морфологии русского языка. Имена / Г. А. Хабургаев – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 296 с.

7. Мадоян В. В. Категория одушевленности имен существительных в древнерусском языке (на материале памятников северо-западной Руси XIII-XIV вв.): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Мадоян В. В. – М., 1980. – 141 с.

8. Букатевич Н. И. Историческая грамматика русского языка / Н. И. Букатевич, С. А. Савицкая, Л. Я. Усачева – К.: Вища школа, 1974. – 307 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

БрШк – Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVIII ст.): тексти і дослідження / [редкол.: В. І. Шинкарюк, В. М. Нічик, А. Д. Сухов та ін.] – К.: Наук. думка, 1988. – 568 с.

Гал – Іоаникій Галятовський. Ключ розуміння / [підгот. до вип. І. П. Чепіга] // Пам'ятки української мови XVII ст. – К. : Наукова думка, 1985. – 445 с.

ГрВол – Волинські грамоти XVI ст.: пам'ятки української мови XVI ст. / [упоряд.: В. Б. Задорожний, А. М. Матвієнко] – К.: Наук. думка, 1995. – 245 с.

ДЗ – Моление Даниила Заточника // Памятники литературы Древней Руси: XII век – М.: Худож. лит., 1980. – 704 с.

ЄвАрх – Архангельское евангелие 1092 / [підгот. до вип. Л. П. Жуковська] – М.: Изд. Румянцевского музея, 1912. – 178 с.

ІВ – Іван Величковський. Твори: пам'ятки давньої української літератури / [підгот. тексту та коментарі: В. П. Колосова, В. І. Крекотня] – К.: Наук. думка, 1972. – 191 с.

ІлСл – Молдован А. М. „Слово о законе и благодати" Илариона. / А. М. Молдован. – [первая редакция „Слова" (список С – 591)]. – К: Наук. думка, 1984. – 238 с.

КП – Абрамович Д. Києво-Печерський патерик / Д. Абрамович. – репринтне видання. – К.: Час, 1991 – 280 с.

КТур – Из „Притч" и „Слов" Кирила Туровского// Памятники литературы Древней Руси: XII век – М.: Худож. лит., 1980. – 704 с.

ЛГВ – Галицько-Волинський літопис // Полное собрание русских летописей. Т.2. Ипатьевская летопись. – М.: Изд-во вост. литературы, 1962. – С. 715 – 938.

ЛК – Літопис Київський // Полное собрание русских летописей. Т.2. Ипатьевская летопись. – М.: Изд-во вост. литературы, 1962. – С.285 – 710.

ЛКК – Краткая кіевская лѣтопись // Українська література XIV – XVI ст.: Апокрифи. Агіографія. Паломн. твори. Історіограф. твори. Полем. твори. Переклад. повісті. Поет. твори / [гол. редкол.: І. О. Дзеверін] – К.: Наук. думка, 1988. – С. 85 – 88. – (Серія „Дожовтнева українська література")

ЛСам – Літопис самовидця // Джерела з історії України / [підгот. до вип. Я. І. Дзира] – К.: Наукова думка, 1971. – 206 с.

П – Грамоти XIV ст. // Пам'ятки української мови / [упор. М. М. Пещак] – К.: Наук. думка,1974. – 255 с.

ПР – Тихомиров М. Н. Пространная русская правда (по Троицкому списку второй половины XIV в.) / М. Н. Тихомиров // Пособие для изучения русской правды / [под ред. Б. А. Рыбакова] – М.: Изд-во Московского университета, 1953.

Роз – Українські грамоти (XIV ст – перша половина XVст.) / [упор. Вол. Розов] – К.: Українська Академія Наук. – Т. 1. – 1928. – 75 с.

СДЯ – Словарь древнерусского языка (XI – XIV вв.): в 10 т. / АН СССР. Ин-т рус. яз. / [гл. ред. Р. И. Аванесов] – М.: Рус. яз., – Т. 1. – 1988.– 526 с.

СелРухи – Селянський рух на Україні 1569 – 1647 рр.: збірник документів і матеріалів / [упоряд.: Є. М. Гуменюк, Г. В. Боряк та ін..] – К.: Наукова думка, 1993. – 534 с.

ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV – XVI ст.: в 2 т. / [редкол.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький] – К.: Наук. думка. – Т. 1. – 1977 – 1978. – 632 с.

Тимч – Історичний словник українського язика / [за ред. Є. Тимченка]. – Харків – Київ: ДВУ. – Т. 1. – XIV, 1930 – 1932. – 937 с.

УЛХVII – Українська література XVII ст.: Синкрет. писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / [упоряд., приміт. і вступ. стаття В. І. Крекотня.] – К.: Наук. думка, 1987. – 608 с.

ХД – Хождение игумена Даниила // Памятники литературы Древней Руси: XII век – М.: Худож. лит., 1980. – 704 с.

УДК 811.111.-81.11

АГЕНСИВНАЯ МОДЕЛЬ КОММУНИКАЦИИ

Кондратьева Г.Н., д. филол.н., профессор

Запорожский институт экономики и информационных технологий

В данной статье представлена к рассмотрению агенсивная модель коммуникации в свете компаративного речевого моделирования. Целью работы является описания специфики соотношения главной коммуникационной модели с типами ситуаций, которые отражаются в мышлении персоны и являются содержанием речи.

Ключевые слова: агенсивная модель коммуникации, компаративное речевое моделирование, типы ситуаций, речевые формулы, симметричные конструкции.

Кондратьєва Г.М. АГЕНСИВНА МОДЕЛЬ КОМУНІКАЦІЇ/ Запорізький інститут економіки й інформаційних технологій, Україна.

У наданій статті представлена на розгляд агенсивна модель комунікації у світі компаративного мовленнєвого модулювання. Метою роботи є опис специфіки співвідношення головної комунікаційної моделі з типами ситуацій, які віддзеркалюються в мисленні персони і є змістом мовлення.

Ключові слова: агентивна модель комунікації, компаративне мовленнєве модулювання, типи ситуацій, мовленнєві формули, симетричні конструкції.

Kondratieva G.N. AGENSIVE MODEL OF COMMUNICATION / Zaporizhzhya institute of economics and information technology, Ukraine

The article deals with the agensive model of communication in the comparative speech-modulation. The aim of the article is to describe the correlative specific of main communicative model with the types of situations, which are reflected in the thinking of persons and are contents of any speech.

Key words: the agensive model of communication, the comparative speech-modulation, the types of situations, the speech-formulas, the symmetrical constructions.

Общество развивается поступательно, совершенствуя все виды деятельности – в том числе и коммуникацию.

Стремительно разнообразятся виды человеческого общения путем усложнения мыслительно-речевых процессов, поэтому в настоящее время актуальной является проблема совершенствования коммуникативных возможностей человека, хотя указанная проблема исследовалась давно и многими учеными [1,2,3,4].

Идеи славянских ученых находят свое продолжение в работах русистов более позднего поколения, которые подчеркивают важность коммуникации в процессе категориального отражения мира [5,6,7].

К 70-м годам 20 века в славистике достаточно четко сложилась система простых предложений, где определенное место занимают односотаваные конструкции – определенно, - неопределенно, - обобщенно – личные. Однако категориальное отражение мира, ситуативный синтаксис был недостаточно исследован, поскольку коммуникативно-философские категории определенности, неопределенности и обобщенности не имели достаточной репрезентации [6:136].

В конце XX века началось активное освоение коммуникативно-философских категорий в связи с детальным исследованием базовой агенсивной модели коммуникации. Роль агенсивной модели в коммуникативном языкознании находит описание в романно-германском языкознании [8,9,10,11,12,13,14].